

BOGANMELDELSER

Ken Eckstein: Besitz als Straftat. Duncker & Humblot, Berlin 2001. ISBN 3-428-10191-X. 289 pp. 48 EUR.

Som andre tyske strafferetlige doktorafhandlinger er dette værk uhyre veldokumenteret med hensyn til teori og lovgivning, spækket med noter og, med en enkelt vigtig undtagelse, meget lidt praksisorienteret trods emnets store praktiske betydning. Forf. behandler særlig besiddelse af euforiserende stoffer, men også ulovlig våbenbesiddelse og besiddelse af børnepornografi, og i kompilationen af lovgivning glemmes ikke forordningen om hakket kød, *Hackfleisch* (p. 55), eller at den tekniske udvikling minsandten har muligjort afkriminalisering af besiddelse af brevduer (p. 32).

Allerede den præjisiske Allgemeines Landrecht fra 1794 havde regler om opbevaring af ladt gevær (p. 75) og enhver kriminalist, anmelderen incl., vil sige, at retsordenen ikke kan undvære strafferegler om besiddelse af i sig selv ulovlige og/eller farlige effekter, men som forf. påviser i sin grundige gennemgang af dels "tun" og "unterlassen" relateret til besiddelsen (p. 126 ff., herunder en fyldig gennemgang af striden om undladelsens kausalitet), dels den nærmere analyse af de forskellige handlingsbegreber (p. 193 ff.), er det næsten umuligt at indrubricere besiddelsesdelikter i et klassisk strafferetligt system. Fornuftigvis vælger forf. at definere dem som "Zustandsdelikte", men det skaber andre problemer - og her bliver analysen, som indtil da næsten kun var akademisk, pludselig praktisk og livsnær, nemlig med den desværre for kortfattede omtale af sagerne for forfatningsdomstolen om grundlovmæssigheden af kriminaliseringen af besiddelse af euforiserende stoffer (p. 233 ff.). Forf. tilslutter sig forfatningsdomstolens standpunkt, hvorefter skyld kræver "Beherrschbarkeit" af forholdet hos den tiltalte, men ikke nødvendigvis i form af handling (p. 239); jeg er enig. Nok er strafferettens almindelige del opbygget omkring handlingsbegrebet, men det gør ikke forskrifter af anden art i speciel del ulovlige (p. 227 f.). Et andet stridsspørgsmål er, om pligten til at bringe ulovlig besiddelse til ophør ved af aflevere den ulovlige effekt til politiet strider imod forbudet imod selvinkriminering (p. 249 ff.). Forf.s løsning er den umiddelbart fornuftige, at en sådan pligt kan pålægges den uskyldige, der mod sin vilje er kommet i besiddelse af effekten, også selvom han ved afleveringen pådrager sig mistanke, men ikke den skyldige (p. 252 f.). Derimod gør det generelle proportionalitetsprincip, som af forfatningsdomstolen antages at være en del af retsstatens begreb, forf. mere betænkelig med hensyn til berettigelsen af kriminalisering af den blotte besiddelse (p. 254 ff.), og det til støtte herfor anførte markedsargument, sc. at besidderen af f.eks. euforiserende stoffer eller børnepornografi medvirker til opretholdelse af et skadeligt marked for disse effekter, karakteriserer han ligefrem som en juridisk kaosteori (p. 261).

Forf. fastholder med rette det strafferetlige besiddelsesbegrebs autonomi i forhold til det civilretlige besiddelsesbegreb (pp. 86 ff., 94). På et enkelt punkt hildes forf. derimod af kravet om "Sachherrschaft" hos besidderen: Forf. vil ikke anerkende, at den ansatte, som indlægger f.eks. børnepornografiske billeder på sin arbejdsgivers anlæg, betragtes som besidder af disse effekter, da dette ville medføre "Besitzverdoppelung" (p. 111). Jeg har selv uden anfægtelse dømt en ansat hos IBM for overtrædelse af strfl. § 235 stk. 2 i en sådan situation; det forekommer nærmest absurd at anse IBM som besidder af effekterne!

Alt i alt en bog, der især for den akademisk arbejdende kriminalist giver en nyttig rekapitulation af nogle af de mest centrale strafferetlige grundbegreber.

Peter Garde
Hillerød kriminalret

Inga Floto: Dödsstraffens kulturhistorie. Ritualer og metoder 1600-2000. Museum Tusulanums Forlag, København 2001. 192 s, illustrerad.

Inga Flotos bok om dödsstraffets kulturhistoria är mycket intressant och välskriven och det kändes nästan hemskt att det var en sådan njutbar upplevelse att läsa den. Men så är det med goda arbeten – oavsett vilket ämne som behandlas, är det en upplevelse att ta del av dem.

Floto har en ny infallsvinkel på studiet av dödsstraff. Hon vill inte så mycket undersöka *varför* man hade eller har dödsstraff – historiskt sett i Europa, i USA idag – utan *hur* man avrättade och avrättar idag. Det finns mycket litteratur kring “varför”, men Floto saknade en heltäckande beskrivning av “hur”. I hennes beskrivning av “hur” var det dock ofrånkomligt att även “varför” diskuterades, främst i den avslutande delen om den “moderna” döden i dagens USA.

Boken är uppdelad i fyra kapitel, som mer eller mindre kronologiskt beskriver dödsstraffen och deras kulturella förankring och tolkning över tid. Det första heter “Ritualet” och behandlar ritualerna kring döden och avrättningar i tidigmodern tid. Denna ritual präglades av makt och religion. Avrättningsceremonin gav uttryck åt både den världsliga och gudomliga makten. När Floto beskriver denna ritual använder hon sig av både Foucault och Richard Evans för att demonstrera hur viktigt det gudomliga inslaget var för människor och myndigheter som ännu inte börjat ifrågasätta Guds existens. Trots att Foucault och Evans inte helt håller med varandra, så verkar det inte bekomma Floto, eller få henne att välja sida, vilket gjorde att redogörelsen kändes lite vag och flytande i just det sammanhanget.

Det andra kapitlet – “Tidehvern” – behandlar upplysningstidens straffdebatt. Det var under denna tid som dödsstraffet – utifrån preventiv och avskräckande synvinkel – först började ifrågasättas. 1700-talets straffrättsreformer färgades av nya tankar kring rättfärdighet samt av effektivitet, ändamålsenlighet och nyttovärde och det visade sig att dödsstraffet intet var av detta. Floto redogör utförligt om denna brytningstid och de resonerang som Beccaria och Benjamin Rush förde fram, samt om hur dessa tolkats i modern tid av Foucault, Elias, Evans och Gatrell.

“En moderne död” är titeln på det tredje kapitlet. Här invigs vi i utvecklingen av det “moderna” dödsstraffet och hur det gick från att vara en *ritual* – präglad av ett religiöst inslag – till att bli en *procedur* – där humanitet av någon anledning (som Floto förklarar) sattes som ledstjärna. Denna utveckling karaktäriserades av att man försökte hitta så effektiva avrättningsmetoder som möjligt, och därigenom skulle lidandet minimeras. Problemet var dock, att även om döden gjordes i det närmaste smärtfri, återstod alltid lidandet: i form av väntan på att bli avrättad och i form av förberedelser (exempelvis vägning före hängning). I vilket fall som helst försökte man så gott man kunde, och det var illa nog. Detta illustrerar Floto med grundliga beskrivningar av hur man i England, där man avrättade genom hängning, utvecklade falluckan (the new drop) för att säkerställa döden genom förfarandet. I Frankrike känner vi alla till giljotinens effektivitet. I USA utvecklades den elektriska stolen och gaskammaren. Detta får henne att påpeka det till synes självklara: “Der findes ingen human dödsstraf” (s. 116).

Slutligen, i det fjärde kapitlet "Staten og døden", tas vi med på en spännande resa som visar oss hur demokratier med dödsstraff har rättfärdigats och ifrågasatts. Lex Talionis, Locke och Kant hävdade alla att ett brott som innebär att en annans liv har tagits kan bara vedergällas genom döden, eller att den samhällseliga balansen som rubbats i och med ett dråp i en demokrati endast kan återställas genom dråparens egen död. Dödsstraffet ifrågasattes – då liksom nu – främst på etiska och humanitära grunder. Därefter övergår Floto till att presentera och diskutera de viktigaste argumenten för och emot dödsstraff. Det mest intressanta avsnittet i kapitlet är dock den del som behandlar vad Floto kallar avskaffandets långa historia, där exemplen Danmark, Tyskland och framför allt Frankrike tydligt beskriver de mekanismer som motverkat avskaffandet (den allmänna opinionen, strategiska politiska ställningstaganden och medias inflytande). Slutligen diskuteras den moderna döden i form av de stater i USA som fortfarande tillämpar dödsstraff. Där har man försökt humanisera dödsstraffet genom bl a Fred Leuchters maskin för giftinjektioner, där två bödler trycker på var sin startknapp och en dator slumpvis avgör vems knapptryckning som dödar. En ny byråkratisk *process* (i Webers termer) har ersatt den tidigmoderna *ritualen* och skapar avstånd till gärningen (att man faktiskt dödar) av (missriktad?) omtanke om dem som utför dem.

Efter denna tur genom dödsstraffets kulturhistoria var jag mer övertygad dödsstraff-motståndare än någonsin, men samtidigt betydligt bättre informerad. Vad jag kommer att bära med mig från Flotos bok är bland annat utvecklingen av hur man resonerade kring dödsstraff och hur samhällsomvandlingar ledde till att synen på dödsstraff och offentliga avrättningar förändrades. Samtidigt verkar det vara viktigt att de avrättningar som genomförs i USA blir omskrivna och debatterade så mycket som möjligt. Floto visar nämligen att när de offentliga avrättningarna avskaffades i England och flyttade inom fängelsens murar, avstannade debatten om dödstraffets vara eller icke vara. När det gömdes, glömdes det bort. Detta verkar vara en mycket viktig läxa att lära för framtiden.

Till slut, mitt allmänna intryck av boken är att den är fylld med mycket informativa redogörelser och citat, men inte alltid med så mycket diskussion eller kritiska synpunkter. Detta gör egentligen ingenting, men det är ovanligt i akademiska verk att ingen polemik alls finns. Ibland kändes det lite för mycket som en sammanställning utan författarens egna reflektioner. Detta är dock min enda invändning.

Maria Kaspersson

University of Portsmouth

Lisa L. Miller: *The Politics of Community Crime Prevention*. Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 2001. 201 sider.

Lisa L. Millers bog er en beskrivelse af et amerikansk kriminalitetsforebyggelsesprogram *Weed and Seed*, der i 1992 blev udviklet på regeringsniveau med finansiell understøttelse fra The Department of Justice. Programmet, som blev igangsat i 1993, blev af myndighederne benyttet til at bekæmpe kriminaliteten i nogle af Seattles mest belastede områder. Bogen beskriver i særdeleshed ét forsøgsområde, Central District, som er et arbejder-/middelklasseområde med mange etniske minoriteter. Central District var på undersøgelsestidspunktet plaget af misbrugsproblemer blandt de lokale beboere.

Lisa L. Miller beskriver i sin bog 3 modeltyper af lokalsamfundsinvolvering ved

kriminalitetsforebyggelse:

- reduktion af muligheder (*opportunity reduction model*), som handler om kriminalitetsreduktion via beskyttelse af ejendele og personer;
- ordenshåndhævelse (*order maintenance model*), her arbejder man på at reducere angst med det formål at skabe stærke lokalsamfundsbånd;
- en lokalsamfundscentreret model (*community centered model*), hvor man arbejder med lokalsamfundets problemer for lokalsamfundets skyld.

De to førstnævnte modeller er orienterede mod at kontrollere snarere end at forebygge kriminalitet. De er politicentrerede, *top down*-modeller. Den tredje model passer som oftest bedst i minoritets- og/eller højkriminalitets lokalsamfund, ikke mindst fordi den giver mulighed for problemorienteret politiarbejde. De to første modeller benyttes normalt i regeringsudviklede programmer, mens den sidste i høj grad kom til at være den type lokalsamfundsinvolvering, der blev benyttet i *Weed and Seed*-programmet.

Weed and Seed-programmets formål var at luge ud i kriminelle elementer i et byområde, navnlig med hensyn til vold, bande- og narkoaktiviteter. Samtidig skulle de penge, der blev bevilget sammen med programmet, bruges til at støtte sociale foranstaltninger (bl.a. bekæmpelse af arbejdsløshed, analfabetisme og sundhedsproblemer) og til en genoplivning og opblomstring af lokalsamfundet.

Weed and Seed kontrolleres af en komite, *Citizen Advisory Committee (CAD)*, bestående af lokalsamfundsrådsmedlemmer og repræsentanter fra lokale sociale institutioner. CAD fokuserede bl.a. på, at penge primært skulle gå til allerede eksisterende programmer frem for etableringsomkostninger ved nye programmer. Ikke mindst for at undgå at programmer måtte skrinlægges, når finansiering ophørte.

Weed and Seed-programmet var som udgangspunkt forankret i politiet, og det var hensigten, at politiet skulle arbejde efter nærpolitiprincipper. Nærpolitiet skulle være broen mellem *weeding* (udlugning/udrensning) og *seeding* (såning) ved, at nærpolitifolkene skulle lære de lokale beboere at kende og løse kriminalitetsproblemerne via disse lokale relationer. Nærpolitiprincipperne i programmet kan sammenlignes med de danske nærpolitiprincipper, som handler om, at politiet skal 'tilbage til lokalområderne' (dvs. de skal bevæge sig meget rundt i lokalområderne - gerne til fods eller på cykel - og dermed skabe relationer til de lokale beboere), og at de skal arbejde problemorienteret, proaktivt og i nært samarbejde med lokale interessenter. De skal ikke løse problemerne *for*, men *sammen med* lokalsamfundet, dvs. politi, sociale myndigheder, skoler og øvrige lokale aktører skal arbejde sammen i problemidentificerings- og løsningsprocesser vedrørende lokalsamfundets (kriminalitets)problemer.

Lisa L. Miller beskriver udviklingsprocessen forud for *Weed and Seed*-programmets implementering, og hun perspektiverer programmet ved at sammenligne det med andre kriminalitetsforebyggende strategier (bl.a. *Broken Windows*-teorien og problemorienteret politiarbejde) og med de forskellige forsøgsområders lokale sociale og kulturelle betingelser. Hun gør op med *Broken Windows*-teorien, idet hun - kort fortalt - mener, at uorden og forfald i et lokalområde måske øger den tilfældige og impulsive gadekriminalitet og måske tiltrækker kriminelle, men den gør ikke almindelige retskafne lokale beboere til lejlighedskriminelle. Hendes forbehold går fortrinsvis på, at Kelling og Coles med bogen *Broken Windows* gør ordenshåndhævelse til hjørnesteinen i lokalsamfundsbaseret

kriminalprævention.

Lisa L. Miller sammenligner også situationen i Seattle med 7 andre geografiske *Weed and Seed*-forsøgsområder og påviser, at Central District ikke adskiller sig signifikant fra de øvrige forsøgsområderne med hensyn til:

- kriminalitetsrate;
- de lokale beboeres holdning til kriminalitet;
- de lokales attituder til politiet;
- adgangen til sociale ydelser i lokalområdet.

Alligevel viste Seattles Central District sig at have stor succes med implementeringen af *Weed and Seed*, og Central District betragtes i dag som et særlig succesfuldt forsøgsområde, en *model-site*. Succesen i Seattles Central District beror formentlig på et konglomerat af særlige omstændigheder: Allerede inden programmets implementering var der i dette lokalområde en solid tradition for, at de lokale borgere lagde pres på den lokale regering for at henlede opmærksomheden på lokale behov; derudover var der i Central District en lang tradition for samarbejde på tværs af faggrænser og for lokalsamfundsorganisering, og der fandtes endvidere i forvejen politiprogrammer i området.

Weed and Seed udviklede sig i forsøgsområdet Central District til at inddrage de lokale borgeres visioner om kriminalitetsforebyggelse, og programmet var orienteret imod og omkring lokalsamfundet. Det viste sig, at ved inddragelse af det lokale niveau fik man mere komplekse problemdefinitioner. Dette i modsætning til de fleste andre forsøgsområder, hvor programmet var fokuseret omkring politidelen og aldrig for alvor blev forankret lokalt eller i overensstemmelse med lokale interessenters ønsker.

Der var i starten en lokal polemik i Central District om *Weed and Seed*. Polemikken drejede sig om politiets rolle. De lokale samfundsledere var bekymrede over omfanget af politiinvolvering, idet de ikke ønskede, at politiet skulle dominere hele programmet, eller at *weeding*-delen af programmet skulle fylde for meget. Det viste sig, at når de lokale blev inddraget i udformningen af kriminalitetsforebyggelse og -kontrol, arbejdede de på at kanalisere ressourcer væk fra straforienteret ordenshåndhævelse og kriminalitetsundgåelsesstrategier og imod brede, lokale uddannelsesmæssige og sociale forbedringer og arbejdsmuligheder. De lokale borgerne var – med andre ord – interesserede i at tage sig af det, der efter deres mening var årsagerne til kriminalitet: Lavt uddannelsesniveau, arbejdsløshed osv. De indledende bekymringer i lokalsamfundet lader til at have været medvirkende til, at lokale borgere har taget mere kontrol over programmet, hvilket igen har været en medvirkende årsag til programmets succes i Central District-forsøgsområdet.

En af bogens pointer er, at de lokale ledes opfattelse af kriminalitetsforebyggelse i Central District var substantielt forskellig fra nationale og lokale taktikplanlæggere. Der eksisterede en alternativ kriminalitetsforebyggelsesvision på lokalt niveau, og denne vision var i stand til at arbejde sig ind på den lokale agenda og derved skabe en moderat virkning på det nationale program.

Bogen er interessant læsning for forskere med interesse udi det kriminalitetsforebyggende, om end den er lige lovlig detaljerig i sine beskrivelser omkring programmets implementering og årsagerne til programmets succes i Seattles Central District. Det ville have klædt bogen, om der var læst grundigere korrektur, således at skønhedsfejl var blevet luget ud.

Charlotte Mathiesen Bech
Det Kriminalpræventive Råd

Lars Lidberg (red.): *Svensk rättspsykiatri – en handbok*. Studentlitteratur, Lund, 2000. ISBN 91-44-46561-0, 481 s. 446 kr.

Lars Lidberg, gennem ca. 25 år professor i retspsykiatri ved Karolinska Institutet, står som redaktør af denne håndbog i svensk retspsykiatri. Men det må være udtryk for beskedenhed, idet han er forfatter til 15 af bogens 19 kapitler. De øvrige er udarbejdet af kriminologen Henrik Belfrage (om farlighedsvurderinger), sociolog Mats Börjesson (om det retspsykiatriske centralarkivet i historisk belysning), psykolog Anna Maria Dåderman (om personlighedsmodeller og selvsvurderingsskalaer) samt psykolog Nils Wiklund (om brandstiftelse).

Lars Lidberg påpeger korrekt i sit forord, at retspsykiatri i høj grad er nationalt funderet, idet lovgivning, organisation, tradition mv. er forskellig fra land til land; selv blandt de nordiske lande er der store forskelle. En svensk lærebog i retspsykiatri må derfor adskille sig fra andre landes lærebøger i retspsykiatri. Lidberg anvender selv betegnelsen "lærebog", og på omslagets bagside er anført, at bogen (også) henvender sig til plejepersonale, medarbejdere i socialvæsenet samt jurister, dvs. faggrupper hvor mange ikke umiddelbart kan antages at have kendskab til området. Bogen er altså også tænkt som en introduktion til svensk retspsykiatri. Opfylder bogen sine egne krav om både, at være en håndbog, en lærebog og en introduktion? Det mener jeg ikke, den gør. Kvaliteten af de forskellige kapitler er meget vekslende, der er mange gentagelser, bogens opbygning er ofte usystematisk, afvejningen af indholdet i de forskellige kapitler må undre, og endelig indeholder bogen en række faktuelle fejl.

Bogen indledes med en ganske omfattende historisk oversigt over svensk retspsykiatri, og en kort omtale af blandt andet McNaughton-reglerne og retspsykiatri i de øvrige nordiske lande – men med fejl i oplysningerne om Danmark. Retspsykiatrisk afdeling i Århus (Risskov) hører ikke under Justitsministeriet, en mentalerklæring skal ikke underskrives af to læger (i Norge skal erklæringen udarbejdes og underskrives af to sagkyndige, hvoraf en kan være psykolog, hvad der til gengæld ikke står), og i Danmark kan også ikke-sindssyge dømmes til psykisk behandling. Kapitlet slutter med et afsnit om arvelighed og lidt om retrospektive og prospektive undersøgelser, hvor Lidberg med god grund anbefaler prospektive cohortestudier. Men mange de undersøgelser, der senere refereres i bogen, er retrospektive opgørelser af udvalgte grupper, f.eks. mentalundersøgte. Ved fortolkningen af disse undersøgelser – som bestemt kan være værdifulde – må der bl.a. tages hensyn til eventuel selektionsbias, et spørgsmål som kun indirekte berøres et par gange. Og man kan spørge, hvad genetik og epidemiologi har at gøre med den historiske baggrund.

Lidberg indleder mange af kapitlerne med historiske oplysninger om det emne, der behandles. Disse små historiske introduktioner er ofte spændende og efter min opfattelse relevante i en på mange måder historieløs tid. Men også her er der fejl. Den tyske massemorder Ernst Wagner led ikke af skizofreni (som anført s. 190), men af en kronisk paranoid psykose. Sygehistorien, en af de klassiske tekster i europæisk psykiatri, er over en årrække beskrevet af den tyske psykiater Robert Gaupp (se f.eks. Hirsch SR, Shepherd M (eds): *Themes and variation in European Psychiatry*, 121-133; 134-150. Bristol:

John Wrigth & Sons Ltd, 1974), og den betragtes som skoleeksemplet på, at de kroniske paranoide psykosier er en selvstændig sygdomsgruppe og netop ikke skizofreni.

De næste kapitler – om forbrydelser, domstole og sanktioner, om kriminalforsorgen i Sverige og om tvang i psykiatrien – er gennemgående velsevne, og giver god besked om retsvæsenet i Sverige, men man kan spørge, om f.eks. bestemmelserne vedrørende forskellige former for bøder, reglerne for hvornår politiet kan udelade at skrive rapport eller reglerne for, hvornår anklagemyndigheden kan udelade tiltalerejsning, er retspsykiatrisk relevant. Den særlige modtageafdeling på Kumla omtales to gange med to siders mellemrum – og i øvrigt også senere i bogen. Midt inde i kapitlet om forbrydelser, domstole osv. gemmer sig et lille afsnit om fængsel på livstid, og det afsnit har en hel anden karakter end resten af kapitlet. Nogle kendte livstidsfanger omtales ved navn sammen med en lille opgørelse af forløbet for nogle livstidsdømte, men formålet med disse meget konkrete oplysninger fremgår ikke. Lidberg nævner uden reference, at en formentlig skizofren mand fra Marokko blev idømt livsvarigt fængsel, idet Rättsliga Rådet ikke fandt psykiatrisk behandling indiceret, fordi manden ikke talte svensk. I en tid, hvor den europæiske torturkomite (CPT) har øjnene rettet mod sindssyge i fængsler, havde den sag unægtelig fortjent en nærmere omtale.

Kapitlet om Kriminalforsorgen indeholder blandt meget andet også oplysninger om undvigelse, om reglerne for frigang, om omkostninger ved varetægtsfængsling og om fangeoprør – det retspsykiatrisk relevante er svært at se. Enrumsanbringelse omtales kort og benævnes isolation. Her går det helt galt. Det anføres, at ...”Sestoft och medarbetare från Bispebjergs Rättpsykiatriske Klinik i Danmark” har undersøgt ”effekten” af isolation. Undersøgelsen er foretaget af Andersen, Lillebæk og Sestoft, og Bispebjerg Hospital har ingen Retspsykiatrisk Klinik. Der er anført reference i litteraturlisten, men den er også forkert. Forfatterne og bogens titel er korrekt, men afhandlingen er ikke udgået fra Justitsministeriet, den er udgået fra Bispebjerg Hospital og Retspsykiatrisk Klinik (i København). Værre er det, at undersøgelsen ikke vedrører enrumsanbragte, men alene varetægtsfængslede, som af retten blev isolerede. Resultaterne kan altså ikke overføres til enrumsanbringelse. Værst er det dog, at undersøgelsens resultater ikke refereres korrekt. Lidberg skriver, at de isolerede var socialt og psykiatrisk mere belastede end de ikke-isolerede – det forholder sig faktisk præcis omvendt. Han skriver også, at de psykiske forstyrrelser, de isolerede udviklede, var ...”svære krisreaktioner med medvetendepåverkan och affektiva eller reaktiva psykosier”. Det er forkert – langt hovedparten (af dem som overhovedet udviklede en psykisk forstyrrelse) udviklede tilpasningsreaktioner (”adjustment disorder”), og i undersøgelsens konklusion anføres det eksplicit, at de psykiske forstyrrelser generelt ikke var sværere krisereaktioner med bevidsthedsforstyrrelse eller reaktive psykosier.

Kapitlet slutter med et afsnit om retningslinjer for konkret psykofarmakologisk behandling inden for kriminalforsorgen – for flere præparaters vedkommende endog med angivelse af firmanavn. Til glæde for hvem? Næppe andre end læger ansat i kriminalforsorgen, og de kan det nok i forvejen. Men dette afsnit indeholder også – under omtalen af hallucinogener – lidt om stofanalyser, om halveringstider af forskellige euforiserende stoffer, for at slutte med nogle betragtninger om samarbejdet mellem kriminalforsorgen og almen- samt retspsykiatrien. Dette er et karakteristisk træk ved flere af bogens kapitler. Disse er inddelt i afsnit med en overskrift, der angiver det emne, afsnittet omhandler, men disse afsnit kan indeholde større eller mindre tekststykker, der vedrører

noget helt andet.

Kapitlet om lovregler for tvang i psykiatrien starter med nogle kritiske betragtninger over deinstitutionaliseringen, men uden at dette relateres til tvangsanvendelse. Kapitlet indeholder imidlertid, så vidt jeg kan skønne, det relevante – dog inklusive syv-otte sider om lov om "sluten psykiatrisk vård" (LSPV), der trådte i kraft i 1967, men som blev ophævet i 1992. Det historiske kan også overdrives. Et lille afsnit om Danmark indeholder en fejl – Anstalten ved Herstedvester er et fængsel, ikke et hospital.

Kapitel 5 omhandler mentalundersøgelser – RPU. Også dette kapitel indeholder masser af relevante og nødvendige informationer, men som i de forrige kapitler også meget, som er mindre relevant eller irrelevant i en moderne lærebog – f.eks. resultater af opgørelser fra før 1992, hvor de nugældende bestemmelser (LPT og LRV) trådte i kraft. Kapitlet indeholder også flere afsnit, som ikke (direkte) vedrører mentalundersøgelser, f.eks. teoretiske overvejelser om sammenhænge mellem psykiske forstyrrelser og kriminalitet, indlæggelsesvarighed for retspsykiatriske patienter, polemiske bemærkninger om Rättsliga Rådet og om Stockholmspsykiaterne, som stryger diagnosen "hjerneskade" stillet ved mentalundersøgelsen mv. Denne ophobning af relevant, mindre relevant og irrelevant stof gør det svært at bevare overblikket og skelne det væsentlige fra det uvæsentlige. Det bliver ikke lettere af, at nogle afsnit som anført også omhandler andre forhold end angivet i overskriften.

De næste tre kapitler omhandler først de psykiske sygdomme, så psykopati, personlighedsforstyrrelser mv. og endelig mentalt retarderede, hjerneskader og demens. Fordelingen af stoffet er ret uforståelig. Kapitlet om psykiske sygdomme indeholder således korte afsnit om neuroser og om posttraumatisk stresssyndrom. Til gengæld omtales skizotypi i afsnittet om personlighedsforstyrrelser (skizotypi er ikke en personlighedsforstyrrelse), og den ikstoye personlighedstype nævnes i afsnittet om mental retardering mv. Terminologien er i flere tilfælde forældet – betegnet reaktiv, for ikke at sige psykogen, psykose er udgået af de moderne klassifikationssystemer, betegnelsen neurose ligeså. Det er således forkert, når Lidberg skriver, at såvel ICD-systemet som WHO oprettholder neurosediagnosen. I øvrigt er ICD-systemet WHO's diagnosesystem. Helwigs begreb "den abnorme enkeltreaktion" henføres til de reaktive psykoser, men Helweg betonedede selv, at den abnorme enkeltreaktion som absolut hovedregel ikke kunne henføres til sindssygdommene. Lidberg skriver, at skizofrene hyppigere end andre psykisk afvigende begår alvorlig vold. Det udsagn afhænger af, hvordan de psykisk afvigende defineres. Psykopater er faktisk "farligere" end skizofrene, og Lidberg må antages at medregne psykopater blandt de psykisk afvigende. Lidberg forklarer også, som bevis på at skizofrene relativt hyppigt begår voldskriminalitet, at der er mange skizofrene blandt retspsykiatriske undersøgte, hvilket er et smukt eksempel på selektionsbias. Hovedparten af de citerede undersøgelser er fra 1970'erne og -80'erne – kun seks af de 44 referencer er fra 1990 eller senere, og en aktuel lærebog burde omtale moderne epidemiologiske undersøgelser om skizofreni og kriminalitet af f.eks. Sheilagh Hodgkin og medarbejdere – bl.a. fra Sverige! – eller af Paul Mullen og medarbejdere. Hertil kommer de mange resultater fra the Epidemiologic Catchment Area (ECA) projektet og MacArthur-projektet. Begge disse stort anlagte undersøgelser om sammenhæng mellem henholdsvis psykisk sygdom og kriminalitet og psykisk sygdom og vold indgår med betydelig vægt i den internationale videnskabelige debat i disse år. Lars Lidberg nævner dem ikke.

Det ultrakorte afsnit om de affektive psykoser omtaler biologiske forstyrrelser ved

depressioner, som var det den endelige sandhed. Det er det ikke. Det er anerkendte, frugtbare forskningshypoteser, som selvsagt skal nævnes; men som det, de er. I Lidbergs optik drejer biologien sig i det væsentlige om et af hjernens signalstoffer (serotonin) (der er mange andre) og om enzymet monoaminoxidase (MAO) i blodplader, sammenhængen mellem disse to substanser mv., dvs. områder, hvor Lidberg selv har ydet en væsentlig forskningsindsats. Gennemgangen er imidlertid så kortfattet, at den egentlige mening er svær at forstå. Kapitlet om personlighedsforstyrrelser indeholder en mere udførlig omtale af disse forhold, og det havde været naturligt, at dette afsnit havde stået tidligere i bogen. Disse biologiske teorier og sammenhænge omtales talløse gange i bogen, nogle gange mere udførligt end andre, og et eksempel på de mange gentagelser, der præget bogen.

Kapitlet om personlighedsforstyrrelser domineres af Lidbergs interesse for disse tilstande, men det er efter min opfattelse udtryk for proportionsforvrængning, når dette kapitel er større end kapitlet om samtlige sindssygdomme samt neuroser og PTSD. Også i dette kapitel er indholdet temmelig uoverskueligt. Et afsnit har f.eks. titlen "Psykodynamisk opfattelse", det følgende afsnit har titlen "Opfattelse af psykopati i USA", men også dette afsnit omtaler den psykoanalytiske opfattelse. Afsnittet om behandling af psykopati omhandler også generelle behandlingsformer som f.eks. adfærdsterapi – dog ikke moderne adfærdsterapi – og terapeutiske samfund. Så følger en relevant, men fra den øvrige tekst temmelig løstrevet, skematisk gennemgang af de moderne amerikanske kriterier for forskellige personlighedsforstyrrelser, undertiden med nogle personlige kommentarer. Kapitlet slutter med et afsnit om personlighedsmodeller, hvor Henrik Sjöbring får en grundig omtale, samt et afsnit om anvendelse af psykologiske tests ved mentalundersøgelser. Det sidstnævnte afsnit hører hjemme i kapitlet om mentalundersøgelser, og afsnittet om personlighedsmodeller kunne undværes, idet dette emne omtales mere grundigt i kapitlet af Anna Maria Däderman. Hun gennemgår nye forskningsresultater vedrørende flere forskellige personlighedsmodeller og relaterer bl.a. disse fund til biologiske undersøgelser. Der er tale om relevant, moderne forskning med ledsagende fortolkning og teoridannelse. Den eneste indvending, man kan have, er, at fremstillingen er meget teknisk med en rig anvendelse af faglig terminologi. Næppe mange jurister eller socialrådgivere vil forstå den dybere mening af følgende: "Det kortikala noradrenalin-systemet antas ha en skyddande funktion i stressade situationer. De mesolimbiska och mesostriala dopaminsystemen antas spela roll vid aktivering av kognitiva eller motoriska reaktioner. Det kolineriga (acetylcholin) systemet antas höja vår uppmärksamhet, inlärning och det spatiala minnet, och anpassa dessa funktioner till aktuell nivå av kortikal arousal. Det serotonerga systemet kan bidra till minskad nivå i ovan nämnda system", (s. 401).

Der kunne også knyttes mange kommentarer til kapitlet om mental retardering, hjerneskader og demens, men her skal blot nævnes, at Lidberg med reference til en række formentlig ældre svenske undersøgelser (henvisningerne i teksten synes ikke at passe til litteraturlisten) anfører, at hjerneskader er hyppige blandt voldsdømte. Umiddelbart efter anføres, at finske "krigsveteraner" (fra anden verdenskrig), som pådrog sig hjerneskader, ikke er mere kriminelle end andre. Disse to tilsyneladende modstridende udsagn hverken diskuteres eller forklares. Dette kapitel har 36 referencer, hvoraf to er fra 1990 eller senere.

Kapitlet om voldsforbrydere, som dog mest omhandler drab, indeholder også afsnit om "profilering", løgnedetektorer og "nultolerance". Læseren belæres om, at

seriemordere ofte har hjerneskader, især i pandelapperne, at de ofte er ufølsomme over for lugte, herunder forrådnelse, at 60% har været sengevædere (7% i normalbefolkningen), og at seriemorderens forældre under opvæksten nærmest tvangsmæssigt forsøgte at binde dem til sig. Man kan spørge, hvad en sådan ukommenteret opremning egentlig siger? Lars Lidberg omtaler – med og uden referencer – i dette kapitel, samt i kapitlet om alkoholmisbrug og kriminalitet, flere gange resultater fra den undersøgelse af drab i Storkøbenhavn, som Peter Gottlieb stod for, og hvor jeg var medlem af forskergruppen. Lidbergs referat af resultaterne er imidlertid behæftet med så mange fejl, at pladsen ikke tillader en korrektion. Lidbergs beskrivelse af drabspersoners personlighed (s. 269 øverst) er f.eks. – uden reference – skrevet nærmest ordret af fra vores artikel om fjenddræbere. (Lidberg henviser – med reference – også i andre sammenhænge til artiklen, som er nummer 4 i litteraturlisten, hvor "Lindhardt" er stavet forkert). Artiklen er et forsøg på at "forklare" eller "forstå" en helt særlig gruppe drabspersoner, og det citerede har intet at gøre med drabspersoners personlighed, som man i øvrigt ikke kan udtale sig om generelt.

Længere nede på samme side omtales en sammenligning mellem hustrumordere og fjenddræbere. Referencen er forkert, artiklen blev offentliggjort af Peter Gottlieb i *Social-medicinsk Tidsskrift* 1990; 67: 359-364.

Et afsnit om farlighedsvurderinger er overflødigt, idet dette emne behandles kort, klart, velafbalanceret og med referencer fra 1990'erne af Henrik Belfrage.

I et temmelig vidtløftigt afsnit om behandling af voldsforbrydere anføres, at akupunktur og selvfølsning kan indgå i behandlingen af misbrugende voldsmænd, dette forslag kan næppe henregnes til evidensbaseret medicin. Hvad angår medikamentel behandling omtales stort set alle psykofarmaka (med firmanavn). Hertil nævnes, at propranolol (som ikke er et psykofarmakon) kan gives i doser fra 30 til 1.600 mg i døgnet. 1.600 mg i døgnet vil have den ultimativt recidivforebyggende effekt – det er nemlig dødelig dosis.

Dette kapitel har 28 referencer, hvoraf i hvert fald otte har større eller mindre formelle fejl, oftest i form af manglende angivelse af årgang og/eller sidetal for tidsskriftartikler. Det er ikke kontrolleret, om referencerne indholdsmæssigt er korrekte. Flere andre kapitler har en lignende formel fejlprocent.

De følgende to kapitler omhandler alkoholmisbrug og kriminalitet samt narkotikamisbrug og kriminalitet. Lidberg ser alkoholmisbrug overvejende som en "sygdom", bl.a. baseret på genetiske og biologiske undersøgelser. Der er en kortfattet, men til formålet dækkende, gennemgang af forskellige psykoser mv. som følge af alkoholmisbrug, inklusive fosterskader som følge af moderens alkoholmisbrug (føtal alkoholsyndrom), som dog næppe kan høre under retspsykiatrien. Den patologiske rus er en omdiskuteret retspsykiatrisk specialitet, som grundigt omtales. Lidberg refererer ikke til Käthe Elmgrens fortrinlige gennemgang af Rättsliga Rådets vurdering af disse tilstande, som Rättsmedicinalverket udgav i 1999, hvilket er overraskende, idet rådets synspunkter må antages at være retningsgivende for svenske retspsykiatere. I stedet refererer Lidberg et upubliceret, ældre svensk materiale, hvoraf bl.a. fremgår, at patologisk rus især blev diagnosticeret blandt veluddannede, socialt bedrestillede personer. Kunne det tænkes, spørger anmelderen, at diagnosen patologisk rus blev stillet som en "undskyldning" af eller "forklaring" på, at disse personer havde drukket sig fulde og lavet kriminalitet?

Lidberg mener med god grund, at afrusning og abstinensbehandling primært er en

lægelig opgave, men det virker utroværdigt, når han helt udokumenteret formoder, at mange, som afruses i detentioner eller som varetægtsarrestanter, udvikler en alvorlig, kronisk hjerneskade (Wernickes encephalopati).

Det følgende kapitel om narkomisbrug og kriminalitet fremstår næsten som en anden verden. Efter en længere indledning om narkotikalovgivningens historie i Sverige følger en omfattende juridisk gennemgang af den svenske narkotikalovgivning, inklusive en omtale af Rigsadvokatens retningslinjer for tiltalerejsning og en næsten to siders gennemgang af en Højesteretsdom vedrørende forskellen mellem narkotikakriminalitet og grov narkotikakriminalitet. Lidberg kaster sig endog ud i juridisk tekniske sammenligninger af narkotikalovgivningen i de nordiske lande. Velskrevet, klart og overskueligt som de første kapitler om forbrydelser og Kriminalforsorgen, men ikke alt er nødvendigvis retspsykiatrisk relevant. Herefter følger et afsnit om årsager til stofmisbrug, hvor det indledningsvis fastslås, at som ved alkoholmisbrug er de fremsatte teorier dårligt empirisk underbyggede! Herefter omtaler Lidberg en sociologisk baseret indlærings teori, om hvilken det bl.a. hedder, at "det lingvistisk-symboliske elementet" forklarer, hvorfor dyr ikke bliver misbrugere. Genetik, serotonin og MAO, hjerneskader osv. ligger lysår væk. Kapitlet indeholder en fortrinlig gennemgang af de forskellige stoffer og deres virkning. Som behandling nævnes f.eks. Synanoninspirerede terapeutiske samfund – det virker unægtelig lidt altmodisch – og Minnesotamodellen, som ledsages af relevante let forbeholdne bemærkninger. Metadon omtales kort, men der nævnes ikke et eneste psykofarmakon – det er efter min opfattelse for puritansk. Stofmisbrug har også væsentlige biologiske aspekter, men de glimrer ved deres fravær i dette kapitel. Lidberg bemærker spidst, at misbrugsbehandlingen i Sverige nu er organiseret på en sådan måde, at behandlingsinstitutionerne ikke modtager kriminelle misbrugere. Kapitlet slutter med afbalancerede afsnit om sammenhænge mellem narkotikamisbrug og kriminalitet samt misbrug blandt indsatte.

Det næste kapitel om sædelighedskriminalitet indledes med ganske kort at omtale skiftende tiders syn på sædelighedskriminalitet – psykoanalyse i 30'erne, socialpsykologi i 60'erne og samfundsforhold inspireret af kvindebevægelsen i 70'erne. En mulig nutidig opfattelse nævnes ikke, her havde biologien ellers været en oplagt mulighed med f.eks. moderne neuroendokrinologi. Med den indledning er det nærmest pudsigt, at store dele af kapitlet bygger på en psykoanalytisk tolkning af sædelighedskriminalitet og sædelighedskriminelle, som blev fremsat af en svensk retspsykiater (Holmstedt) i 30'erne. Dette står i stærk – og ukommenteret – kontrast til den moderne, klinisk deskriptive, og dermed ateoretiske, psykiatriske klassifikation af de seksuelle afvigelser og perversionser – omtalt under overskriften *recidiv til sædelighedskriminalitet*. Et afsnit om autoerotiske praktikker, hvor personen oplever en øget lystfølelse ved med mekaniske midler at nedsætte blodtilførslen til hjernen, er måske med for fuldstændighedens skyld. Disse tilfælde har retsmedicinsk interesse, såfremt det går galt, og personen dør, men de er helt uden retspsykiatrisk relevans. Som behandling nævnes psykoterapi, hvor det dog påpeges, at der ikke foreligger kontrollerede kliniske undersøgelser af effekten. Lidt tøvende tror Lidberg dog på affekten. To sider længere fremme – under overskriften *antidepressiva* – hedder det så uden forbehold, at psykoterapi, især adfærdsterapi, må antages at have effekt. Hertil omtales behandling med kønsdriftdæmpende medicin.

Et kort kapitel om impulsforstyrrelser og kleptomani er tilbage på hovedsporet med serotonin, MAO og forstyrrelser i "the anterior singulus gyrus" (en hjernedel), medens et

tilsvarende kort kapitel om barnemishandling i det væsentlige bygger på de svenske psykoanalytiske teorier fra 30'erne, dog tilsat lidt serotonin.

Niels Wiklund har i mange år beskæftiget sig med brandstiftere, hvad hans solide kapitel bærer præg af. Bogen slutes med Mats Börjessons gennemgang af det retspsykiatriske centralarkiv i historisk belysning, hvilket bl.a. også omfatter det menneske- og samfundssyn, som en sociolog læser ud af mentalerklæringer tilbage fra 1930'erne. Blandt kapitlets kvaliteter er, at det er behageligt frit for at se fortiden i et nutidigt, bedrevende perspektiv.

Svensk rättspsykiatri indeholder gode og velskrevne kapitler og formidler megen relevant viden om f.eks. det svenske retssystem og om lovgivning og praksis inden for det retspsykiatriske område. Af den grund bør den stå på biblioteket ved retspsykiatriske afdelinger i de øvrige nordiske lande. Men den indeholder også så mange fejl og mangler og er så ujævn og usystematisk, at det er svært at forestille sig, at den kan bruges som en moderne lærebog i svensk retspsykiatri.

Peter Kramp

Retspsykiatrisk Klinik, København

Från storsvindl till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning. Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2000:23. Stockholm. ISBN 91-38-31719-2. 126 sider - alt inkl.

Denne BRÅ-rapport, der er skrevet af docent Sven-Åke Lindgren, Göteborgs Universitet og fil.dr. Christer Theanderson, Vårdhögskolan i Borås, har som formål at give en kort sammenfatning og præsentation af udenlandsk/international forskning om økonomisk kriminalitet. Rapporten begrænser sig til empirisk underbygget forskning og den har - som forfatterne anfører - to slagsider. Den ene er, at den gennemgåede forskning i al væsentlig grad er angelsaksisk, den anden at der næsten udelukkende er tale om (rets)sociologiske og kriminologiske arbejder. Kombinationen af skribenternes faglige ståsted, afgrænsningen af rapporten og den faktisk foreliggende mængde forskning medfører imidlertid en vis selvforstærkende tendens. Meget retsdogmatisk forskning (som skribenterne selv efterlyser) falder således for den valgte afgrænsning.

Rapportens klare styrke ligger i det overblik, læseren får over den gennemgåede forsknings temaer og gensidige relationer og kritik. Der er for så vidt ikke noget nyt, hverken i de temaer rapporten er bygget op over eller - i sagens natur - de forskningsresultater, der nævnes. Alligevel giver rapporten et godt overblik og gennem sine opsamlinger og mere subjektive kommentarer ind imellem også tankevækkende læsning.

De temaer, rapporten er bygget op over, er følgende: Hvad er økonomisk kriminalitet? Hvem begår økonomisk kriminalitet? Hvilke årsager findes til økonomisk kriminalitet? Offerperspektiver og reaktionerne mod økonomisk kriminalitet. De er der alle sammen: Sutherland, Cressey, Levy, Tiedemann, Shapiro, Mars, Delmas-Marty og mange flere. Alligevel mangler der, som antydnet i indledningen, noget. F.eks. savnes ganske omtale af den efterhånden righoldige litteratur om angreb mod og forsvar af EUs midler. Under afsnittet om offeret anføres således Weisburd et al samt Yvette Delors-Raynal, der - som noget usædvanligt (!) - har beskæftiget sig med staten som offer. I betragtning af de enorme økonomiske, intellektuelle og lovgivningsmæssige ressourcer, der i hvert fald

fra starten af 1990'erne er blevet lagt i et "rent" offerperspektiv: EU som offer for kriminalitet, kan den manglende omtale undre. Et mindre irritationsmoment er, at rapporten end ikke i det første tema om termer og definitioner anvender kildens originalsprog, men insisterer på at oversætte alle franske, engelske og tyske etiketter og begreber til svensk. Oversættelsen er ikke problemet - det er derimod udeladelsen af originalordet/-ordene.

Det er altid let at kritisere. Ovenstående mildt kritiske bemærkninger bør ikke afholde nogen fra at skaffe sig et rimeligt ajourført billede af de fællestræk og hovedtemaer, der nu og i tiden op til nuet har været i forskningen om den økonomiske kriminalitet ved at anskaffe sig denne BRÅ-rapport. Den må endvidere være selvskreven som indfaldsværktøj til den, der vil sætte sig dybere ind i emnet.

Lars Bo Langsted
Aalborg Universitet

Jan Willem de Keijser: Punishment and Purpose. From Moral Theory to Punishment in Action. Thela Thesis, Amsterdam 2000. ISBN 90 5170 515 8. XIX + 196 pp.

Sproglige barrierer har gjort nederlandsk kriminologi til lukket land for nordiske læsere, så dette væsentlige værk på et af hovedspørgene er velkomment.

Fors. s hovedærinde er et forsøg på at kortlægge dommers attituder til straffeteorierne og disse attituders forhold til dommernes sanktionsvalg i den enkelte sag. Han har formået omtrent halvdelen (168 af 385) af alle nederlandske dommere i melleminstanserne – yderpunkterne, småsagsdommerne og Højesteret, fravalgtes – til at medvirke i en general enquete om holdninger og 105 til en senere undersøgelse om sanktionsvalget i fire konkrete sager, således at disse svar kunne sammenholdes med de oprindelige holdningssvar. Særlig denne sidste del af undersøgelsen frembyder betydelig interesse.

De valgte holdninger, der oprindeligt fremkommer som svar på 76, senere 50 spørgsmål (p. 59 ff.), krystalliseres til seks hovedholdninger, "afskrækkelse", "uskadeliggørelse", "desert", "genoprettelse af den moralske balance", "rehabilitation" og "restorative justice" (offerorienteret strafferet). At de fire første kan forenes under etiketten "punitive-ness" og går igen hos de samme dommere, vel illustreret i et diagram p. 93, er at forventes, men nok så interessant er en tendens til samvirke mellem de to sidste holdninger, d.v.s. at en mildere holdning over for lovovertræderne ses jævnsides med offerorienterede holdninger (pp. 95, 158), hvor mange danske udgår fra, at der skal vælges mellem hensynet til forbryderne og til ofrene. Undersøgelsen viser, at den tidligere opfattelse af hollandsk kriminalpolitik som særlig mild ikke længere har gyldighed, men at strengere holdninger dominerer (p. 95). Forsøg på at relatere holdninger til personlige egenskaber (p. 102 ff.) viser større strengthed hos mandlige end kvindelige dommere og måske endnu tydeligere større strengthed hos dommere med lang tids erfaring i kriminelle afdelinger i forhold til nye dommere – for det sidste punkts vedkommende ville en dansk undersøgelse formentlig falde tilsvarende ud.

De fire valgte hypotetiske sager ligger alle i mellemområdet – gade-, hyrevogns- eller butiksrøveri – hvor strafart og -niveau ikke er givet på forhånd, så det kunne forventes, at dommernes kriminalpolitiske holdninger spillede ind ved sanktionsfastsættelsen. En af sagerne ligger på vippen, hvor de tre andre entydigt peger mod henholdsvis ubetinget straf, en ikke-frihedsberøvende dom og en offerorienteret afgørelse. Måske er forf.

mere overrasket end anmelderen over den manglende overensstemmelse mellem dommernes generelle kriminalpolitiske holdninger og deres afgørelser i den enkelte sag (p. 150) – forf. er dog selv klar over, at hvor videnskabsmanden tænker generelt, ræsonnerer dommeren inden for den enkelte sags rammer (p. 52). Jeg vil også pege på, at strafudmåling m.v. i den enkelte sag ikke blot afhænger i meget høj grad af den konkrete sags og gerningsmands forhold, men er reguleret af traditionen eller takstsystemet, som spiller en så stor rolle i retternes dagligdag, uanset dommerens personlige holdninger, ligesom førsteinstansdommerens viden om appelretternes praksis får afgørende vægt for den konkrete dom, medens dommerens egne kriminalpolitiske holdninger får meget beskedne betydning.

Det er ikke uinteressant, at der var størst enighed mellem dommerne om strafarten, fængsel, i den alvorligste af de fire hypotetiske sager, et hyrevognsrøveri, men større spredning ved de tre andre (p. 135 ff.); men til gengæld var der netop i den alvorlige sag betydelig spredning i udmålingsforslagene, som fluktuerede mellem 6 måneder og 2 år 6 måneder (mit skud fra hoften er halvandet år); ikke unaturligt valgtes de mildeste straffe af dommere, hvis holdninger var orienterede imod "rehabilitation" (p. 148). Denne usikkerhed får forf. til at advare imod et aktuelt forslag om at udvide området for enedommerbehandling fra den nuværende overgrænse, fængsel i 6 måneder, til fængsel i 1 år (p. 161). Det hører med til billedet, at alternativet til enedommerbehandling ikke er domsmændsbehandling, idet lægdommere er ukendte i Nederlandene (p. 75), men tredommerkollegier, også i første instans bortset fra de mindre og mindste sager. Kollegialsystemet, i øvrigt med forbud imod dissens (p. 81), tenderer vel imod, at de udmålte straffe koncentrerer om midten. Nederlandske dommere vil således aldrig som enedommere komme til at udmåle så strenge straffe, som mindst en af de hypotetiske sager lagde op til, så i det praktiske retsliv ville spredningen sikkert være mindre end i den akademiske undersøgelse. Forf. slutter (p. 164 f.) med et ønske om en genoplivelse af moraldebatten om straffens formål og berettigelse, men også om bestræbelser i retning mod større samvirke mellem mål og midler, holdninger og konkrete domme.

Lidt uretfærdigt er jeg sprunget over det fortættede indledende kapitel med en historisk gennemgang af de vigtigste straffeteorier – jeg vil blot som en enkelt godbid nævne det penible spørgsmål, om nyttehensyn kan legitimere, at uskyldige straffes, hvilket enkelte radikale utilitarister anerkender! (p. 21) – hvorimod jeg vil fremhæve de mange tidligere nederlandske forfattere og tidligere kvalitative undersøgelser (p. 46 ff.). Både dommere og anklagere synes at have deltaget med tålmod i flere tidligere undersøgelser, ja forfatteren *Enschede* begyndte sine undersøgelser med notater om egne sager som enedommer i mindre sager, *politirechter*, i Rotterdam 1952-54. Også tidligere nederlandske kriminalister som *Muller* (p. 23 f.) og *Pompe* (p. 26 f.) fremdrages. Den 11 sider lange litteraturliste opregner en mængde hollandsksprogede titler. Af sproglige grunde orienterer vi nordboer os imod hinanden eller imod de meget store lande, hvis tekster vi kan læse, men det recenserede værk, som har sin selvfølgeligelige plads i et velassorteret kriminologisk bibliotek, viser, hvilket udbytte studiet af et nærtstående mindre land med et sammenligneligt retssystem og en levende forskning ville kunne give. Måske var det umagen værd for en nordisk kriminolog at lære at læse hollandsk!

Peter Garde
Hillerød kriminalret

Mette Groes: Hustruvold. Sosialrådgiverens arbeidsmetoder. Socialpædagogisk bibliotek. Gyldendal uddannelse, København 2001.

Boka er i hovedsak beregnet på sosialrådgivere og studenter på sosialrådgiverutdanningen. Den argumenterer for at sosialrådgivere har en viktig rolle å spille i arbeidet med å hjelpe kvinner som er utsatt for vold i parforhold, og den argumenterer samtidig for at dette temaet må få en større plass i sosialrådgiverutdanningen.

Boka gir en oversikt og noen vurderinger av metoder som er /har vært brukt i arbeidet med å bekjempe hustruvold. Den tar videre for seg lovgivning og arbeid som er gjort på administrativt nivå i FN, EU og Danmark. Endelig beskriver den en del praksiserfaringer.

Kjersti Ericsson
Universitetet i Oslo

Richard Quinney: Bearing Witness to Crime and Social Justice. State University of New York Press, 2000.

Bearing witness to crime and social justice er en svært personlig bok, på flere måter et kriminologisk, men også selvbiografisk testamente. Så understreker også Quinney gang på gang at man ikke kan løsrive den akademisk produksjonen og utviklingen fra den personlige, at det er to sider av samme sak.

Boka er derfor en odysse gjennom hans skiftende filosofiske, teologiske og teoretiske ståsteder de siste 40 år. Han er innom marxisme, eksistensialisme, buddhisme (Zen), kristen teologi og kriminologi som fredsskapende arbeid (peace making). Quinneys kriminologi tar opp i seg elementer fra alle disse ståsteder, og uvanlige begrep som "å vitne", lidelse, oppnå fred med seg selv (og andre) har en sentral plass i denne boka. Denne kriminologi slik den fremstår i *Bearing witness to crime and social justice* vil nok oppleves som radikal og subjektiv, kanskje til og med som lite vitenskapelig av mange. Quinney vil med stor sannsynlighet sette pris på slike "beskyldninger" og bifalle dette.

Jeg opplever en viss ambivalens i forhold til *Bearing witness to crime and social justice*. Jeg føler et definitivt broderskap med mange av Quinneys tilnærminger, både de teoretiske og de mer teologiske eller filosofiske. Han fremstår i mange av de eldre tekstene, trukket ut av tidligere produksjon, som en klar og tydelig representant for et konstruksjonistisk syn på kriminalitet, en våken og radikal hermeneutikker. Quinney står for mye av det som mange med meg vil hevde var blant de mer spennende bidrag innen faget for 25 – 30 år siden. Han har blitt en klassiker innen kriminologien.

Men det er også sider ved denne boka som ikke faller like godt ut. Det er greit at Quinney understreker hvordan personlig søken og utvikling henger sammen med og reflekteres i hans faglige. Dette vil vel de fleste i større eller mindre grad være enige med ham i. På den annen side kan det lett bli han forsvinner "opp i seg selv" og blir svært selsentrert. Særlig de senere bidragene har en tendens til å forsvinne inn i personen Quinney og man sitter igjen med et inntrykk av at det faktisk ikke skjer særlig mye i verden utenfor. Quinney skriver greit, men han er ingen stor forfatter, og hans indre liv er ikke alltid like spennende. Det blir liksom aldri "Zen og kunsten å vedlikeholde en motorsykel", selv om han nok ønsket det slik. På denne måten halter boka og faller mellom flere stoler. Det er ingen ren fagbok, den er heller ingen ren selvbiografi, som roman er det heller tynne saker.

Quinney har tidvis viktige tanker å meddele, men jeg vil anbefale de som ønsker å sette seg inn i hans kriminologi å lese noen av hans tidligere bøker og artikler. *Bearing witness to crime and social justice* fungerer ikke spesielt godt fordi den er og blir et lappeteppe, den blir også til tider noe lett og tar aldri av med sine skjønnlitterære ambisjoner.

Paul Larsson

Politidirektoratet i Oslo

Gordon Hughes, Eugene McLaughlin & John Muncie (red.): *Crime Prevention and Community Safety. New Directions*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi 2002, 341 s.

Boka gir en presentasjon av de lange linjer i kriminalitetsforebygging i Storbritannia. Den vurderer tankegodset kriminalitetsforebyggingen bygger på og dagens policy, og forsøker å skissere noen mulige retninger framover. Bakteppet er den angivelige økningen i kriminalitet og ordensproblemer i Storbritannia de siste tiårene. Samtidig har kriminalitetsforebygging gått fra å være av marginal akademisk interesse til å bli et prioritert felt for myndigheter på flere nivåer i flere land og regioner. Siden 80-tallet har man – i hvert fall i anglofile land – sett en utvikling i retning av mer nyliberal, til fordel for "sosial", tenking og handling.

Foruten innledningen består boka av i alt 15 artikler under tre delar. Under den første delen, "Conceptual issues", beskriver Nick Tilley utviklingen innen kriminalitetsforebygging i Storbritannia. Det var først på 80-tallet at kriminalitetsforebygging "tok av". Dette hang sammen med at den registrerte kriminaliteten steg, og det virket som om tradisjonelle politimetoder ikke kunne påvirke utviklingen. "Ingenting virker" ble en dominerende holdning innen kriminologien. Lederen for forsknings- og planleggingsenheten i Home Office, Ron Clarke, spilte en viktig rolle i å sette kriminalitetsforebygging, og spesielt situasjonell forebygging, på dagsordenen. Utover 90-tallet ble kriminalitetsforebygging bygd opp som et stort forskningsfelt. Tilley peker på fire tendenser som preger utviklingen innen den offentlige sponsede kriminalitetsforebyggingen: 1) Styring og byråkratisering, 2) profesjonalisering og flere eksperter, 3) påvirkning fra og på andre institusjoner og fag, og (4) svekkelse av kriminalitetsforebygging stilling på den politiske dagsordenen. Tilley mener det er fruktbart å skissere en femte vei som tar fatt i det positive trekkene ved de fire tendensene, blant annet disse: 1) Erkjennelsen av at det er variasjoner i sammenhenger der kriminalitet genereres og dermed i hvilke tiltak som er effektive, 2) erkjennelsen av at det trengs vurderinger av hva slags tiltak som settes inn – at man ikke kan bruke samme oppskrift uavhengig av kontekst, og 3) aksept for at flere etater og institusjoner på ulike nivåer kan bidra til å forebygge kriminalitet.

I det neste kapitlet går Tim Hope gjennom og diskuterer utviklingen av metodene for evalueringer av hva som virker av kriminalitetsforebyggende tiltak. Forskningen på kriminalitetsforebygging (crime prevention) har vært dominert av evalueringer av teknikker og programmer med fokus på "hva virker", som kan overføres fra en kontekst til en annen. Problemet med denne forskningen er imidlertid at man fortsatte å få inkonsistente funn – at en type tiltak ga gode resultater i ett tilfelle og dårlige i et annet. Pawson og Tilley mente det var behov for en ny evalueringsfilosofi – vitenskapelig realisme – som ikke

bare så på hva som virker, men også på hva virker, for hvem og under hvilke omstendigheter. Hope kritiserer de vitenskapelige realistenes paradigme for at det er upraktisk å implementere, og for at det ikke er brukbart for å generere ny kunnskap. Videre mener han at paradigmet ikke er mindre utsatt for utvalgsskjevheter og manipulering av data enn "eksperimentalistenes" paradigme.

Under den andre delen, "*Policies, practices and politics in the Contemporary United Kingdom*", presenteres resultater av forskning i kjølvannet av "det nye Labours" "*Crime and Disorder Act 1998*". I del tre ("*Comparative trends and futures*") sammenlignes utviklingen innen kriminalitetskontroll og forebygging i Storbritannia med enkelte andre land.

For undertegnede som arbeider med utforming og iverksetting av kriminalitetsforebyggende tiltak og strategier, er dette en interessant bok. Selv om vi også i Norge har vært gjennom mye av den utviklingen som er skissert i boka, har de ulike paradigmene innen kriminalitetsforebygging vært mer gjennomgripende i Storbritannia. Det er derfor mye å lære av de erfaringene som er gjort ved de enkelte fasene/paradigmene i Storbritannia, kritikken mot dem, og de nye paradigmene som har avløst de gamle. Boka vil være av stor interesse og nytte for personer som jobber med kriminalitetsforebygging og evalueringsforskning.

Stig Winge

Politidirektoratet i Oslo

Michael Ellehaug: Inhabilitet i dansk retspleje. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2001, 452 sider.

I desember 2001 forsvarede Michael Ellehaug sin afhandling om inhabilitet i dansk retspleje på Aarhus Universitet. Den erhvervede ph.d.-grad var fullt fortjent.

Afhandlingens emne er reglerne om spesiell inhabilitet for danske dommere. Som bekendt foreligger der spesiell inhabilitet, når en dommer er afskåret fra at behandle en sag på grund af en særlig forbindelse til sagen, sagens parter m.v. Emnet er velvalgt og velegnet til nærmere analyse i en afhandling. Der findes således ingen tilbundsgående analyser af dette emne, som ellers i de senere år har undergået en bemærkelsesværdig og tankevækkende udvikling i Danmark, navnlig som konsekvens af sammenspillet mellem Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret.

Afhandlingen er opdelt i tre dele, hvoraf 2. del er afhandlingens hoveddel. I 1. del afgrænser forfatteren afhandlingens emne og formål. I 2. del beskrives og analyseres inhabilitetsreglernes udvikling fra 1800-tallet til i dag i to gennemarbejdede og lange hovedkapitler. I 3. del fremlægges en række reformovervejelser.

Forfatterens vigtigste ærinde i de to hovedkapitler – der med fordel kunne have været yderligere opdelt – er at afdække de hensyn, der generelt indgår i habilitetsvurderingen, afvejningen af disse og habilitetsvurderingens intensitet.

Michael Ellehauges analyse viser, at garantihensynet og tillidshensynet er og har været de bærende elementer i habilitetsvurderingen siden 1800-tallet. Garantihensynet er hensynet til lovlige og rigtige afgørelser, og tillidshensynet er hensynet til parternes og offentlighedens tillid til dommernes upartiskhed. Kun vægtningen af disse hensyn – indbyrdes og over for modhensyn – har været forskellig over tid.

Afhandlingens første hovedkapitel omhandler perioden fra 1800-tallet til 1986 (Hauschildt-sagen). I kapitlet gennemgår og analyserer Michael Ellehaug en række forfatters opfattelse af habilitetsreglerne. Gennemgangen er i vidt omfang kronologisk og starter ved ældre forfattere som J.D. Hansen og J. Nellemann. Kapitlet slutes af med analyser af opfattelsen hos nyere forfattere som S. Hurwitz og B. Gomard. Undervejs behandles også den første retsplejelov (1916) og det forudgående reformarbejde. Retspraksis indrages løbende, men hovedvægten er generelt lagt på nyere domme.

Ellehauges gennemgang viser, at habilitetsvurderingen i dansk ret i perioden 1800-1986 hovedsagelig var baseret på garantihensynet, dvs. habilitetsvurderingen indebar navnlig en vurdering af, om der reelt var risiko for, at dommeren inddrog usaglige hensyn i afgørelsen. Tillidshensynet spillede også en vigtig rolle i perioden, men kun i samspil med garantihensynet. Tillidshensynet kunne således ikke begrunde inhabilitet alene. Dette måtte ske i kombination med garantihensynet.

Praktiske og økonomiske modhensyn spillede også en central rolle i perioden. Alle-rede i 1700-tallet gjorde visse modhensyn sig gældende, og f.eks. fandt man det nødvendigt at fastsætte forbud mod vilkårlig anvendelse af dommerens skønsmæssige beføjelse til at vige sædet. Senere lagde man navnlig vægt på hensynet til at undgå væsentlige forstyrrelser og unødvendige omkostninger i retsplejen. I hovedtræk er det Michaels Ellehauges opfattelse, at modhensynene vægtede tungt i perioden 1800-1986.

Samlet set er Michael Ellehauges beskrivelser og analyser i det første hovedkapitel grundige og inspirerende, og det er tydeligt, at Michael Ellehaug føler sig godt hjemme i juridiske værker af ældre dato. Til tider er læsningen endda helt fornøjelig, som referatet af sagen, hvor en – efter eget udsagn utålmodig – dommer udtalte, at en parts procedure var barnagtig og en komedie.

I det andet hovedkapitel behandler forfatteren inhabilitetsreglernes udvikling fra 1986 til i dag. Kapitlet indledes med Hauschildt-sagen, der bliver starten på en bemærkelsesværdig og spændende udvikling i dansk lovgivning og retspraksis. De danske domstole og lovgivningsmagten lærer i starten af denne periode at navigere i forhold til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, og perioden byder på overraskelser for både lovgivningsmagten og den retsvidenskabelige teori.

Allerede Den Europæiske Menneskerettighedskommissions admissibilitetsafgørelse (1986) i Hauschildt-sagen fik stor betydning for de danske inhabilitetsregler, og Michael Ellehaug redegør på kompetent vis for sagens konsekvenser. Vi bliver således præsenteret for periodens progressive retspraksis, den mere konservative litteratur og lovgivning, der forpustet forsøger at følge med domstolene.

Bl.a. U 1996.234 H vakte postyr. En tiltalt fik *under* domsforhandlingen forlænget sin varetægtsfængsling af byretten efter bestemmelsen i retsplejelovens § 762, stk. 2, nr. 1 (særligt bestyret mistanke). Samme byret dømte senere tiltalte. Som bekendt er forskellen mellem mistankekravet i § 762, stk. 2, og skyldsspørgsmålet ikke overvældende, og det var således et spørgsmål, om retten kunne siges at være upartisk ved domsafsigelsen, når afgørelsen om varetægtsfængsling blev truffet, før bevisførelsen var afsluttet og før den endelige procedure. Det fremgik klart af retsplejelovens § 62, stk. 2, og dennes forarbejder, at retten ikke var inhabil i en sådan situation, idet situationen – ifølge forarbejderne – ikke var i strid med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Alligevel fandt Højesteret, at der i den konkrete sag forelå omstændigheder, som var egnede til at rejse tvivl om rettens fuldstændige upartiskhed. Højesteret anførte bl.a., at på den ene

side forelå der ikke praksis fra Menneskerettighedsdomstolen, der belyste spørgsmålet om betydningen af afgørelser om varetægtsfængsling under domsforhandlingen. På den anden side gav konventionspraksis heller ikke grundlag for at fastslå, at det i alle tilfælde ville være foreneligt med konventionen, at en dommer, der under domsforhandlingen har truffet afgørelser om fængsling af tiltalte i medfør af § 762, stk. 2, deltager i pådømmelsen af sagen. På den baggrund fandt Højesteret, at der havde været tale om inhabilitet.

Højesterets 3-2 afgørelse kan selvfølgelig diskuteres – hvad den da også er blevet – men jeg har nu sympati for den tanke, at Højesteret kan fortolke Den Europæiske Menneskerettighedskonvention uden at have Menneskerettighedsdomstolen ved hånden. Jeg finder det også nærliggende, at Højesteret efter omstændighederne kan komme frem til et fortolkningsresultat, der umiddelbart strider mod lovens forudsætninger, hvis disse forudsætninger ifølge Højesteret ikke er holdbare.

Michael Ellehaug mener – med rette – at dommen ikke giver anledning til bekymring. Habilitetsvurderingen efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention er ikke meget anderledes end habilitetsvurderingen i dansk ret, konventionelt fortolket, dvs. fortolket uden samme hensyntagen til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention som sås efter Hauschildt-sagen. Både den subjektive og objektive test, der indgår i habilitetsvurderingen efter konventionen, varetager garanti- og tillidshensyn, og der er formentlig alene tale om, at den objektive test indebærer en lavere tærskel for inhabilitet end retsplejelovens inhabilitetsregler, konventionelt fortolket. Samtidig vejer tillidshensynet tungere efter den objektive test end efter retsplejelovens inhabilitetsregler, konventionelt fortolket.

Modhensynene, herunder praktiske og økonomiske hensyn, har siden Hauschildt-sagen spillet en mindre betydningsfuld rolle i retspraksis end tidligere.

Samlet set er Ellehauges beskrivelser og analyser i det andet hovedkapitel grundige og meget kompetente, selvom jeg savner lidt mere baggrundsanalyse af bl.a. inhabilitetsreglerne i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og retstilstanden i andre lande udover Norge.

En kilde til undren er dog afhandlingens tese, som lyder: »En analyse af inhabilitetsreglernes begrundelse og udvikling [vil] i langt højere grad end en kasuistisk analyse kunne bidrage til en nærmere kvalificering af – og være til støtte for – det med general-klausulen i § 61 uløseligt forbundne konkrete skøn.« En verifikation af denne tese kræver vel, at afhandlingens emne bliver behandlet efter begge metoder. Som det fremgår, har forfatteren ikke kastet sig ud i et sådant projekt, idet han »nøjes« med en gennemgang og analyse af inhabilitetsreglernes begrundelse og udvikling. Alligevel finder Ellehaug, at rigtigheden af hans tese er blevet bekræftet under arbejdet med afhandlingen. Det anføres, at det nærmest er umuligt at behandle alle de inhabilitetssituationer, som kan forekomme i retslivet. Men hertil kan man spørge, om et sådant omfattende katalog af situationer nu også er nødvendig? Jeg tror det ikke. Der kan opstilles typeeksempler, der indkredser omfanget af inhabilitetsreglerne, og som kan anvendes som udgangspunkt for en analyse af inhabilitetsreglernes væsen. Jeg tror endvidere, at en mere kasuistisk fremgangsmåde ville have øget afhandlingens værdi for praktikere. Afhandlingen er utvivlsomt af stor værdi for de personer, der vil have et indgående kendskab til emnet, men hjælp til løsning af konkrete problemstillinger kræver en endog meget tålmodig læser som følge af den valgte metode og ikke mindst manglen på et sagregister.

Den sidstnævnte kritik skal dog ikke overvurderes. Som det fremgår, er afhandlingen værdifuld for dem, der vil forstå inhabilitetsreglernes væsen, og forfatterens erhvervelse af ph.d.-graden er fuldt fortjent.

René Dejbjerg Pedersen
Justitsministeriet